

Pelkoa ja inhoa Tokugawa-Japanissa

Endo, Shusaku. *Vaitiolo* (alkup. *Chinmoku*). Japanin kielestä suomentanut Vappu Kataja. SLEY-kirjat, Porvoo 1980. 204 s.

Edo-kautta on käsitelty lukemattomissa romaaneissa ja elokuvissa japanilaisten itsensä – ja erityisesti samuraiden soturiluokan kannalta – mutta kristitty näkökulma on jäänyt huomattavasti vähemmälle huomiolle. Varhaisimpiin merkittäviin länsimaisiin kontakteihin lukeutuivat portugalilaiset katoliset papit, jotka 1500-luvun puolella onnistuivat perustamaan suurehkojakiin seurakuntia eri puolille Japanin pääsaaria. Vuonna 1587 alkoivat kuitenkin Hideyoshi Toyotomin käskystä vainot, ja vuonna 1614 Tokugawa Ieyasun hallinto määräsi kaikki kristityt papit karkotettaviksi. Enin osa heistä lähtikin viiteen djonkkiin ahdettuina, mutta lähes 40 päätti jäädä salaa, sillä he eivät kestäneet ajatusta seurakuntalaistensa hylkäämisestä. Shukaku Endon *Vaitiolo* alkaa tilanteesta, jossa erään fiktiivisen isä Ferreiran Portugaliin lähettämät selonteot vainoista ovat harventuneet ja vähitellen loppuneet kokonaan, ja kolme *padrea* päättääkin vuonna 1638 lähteä etsimään entistä mentoriaan. Kuukausia kestävän rankan laivamatkan jälkeen enää kaksi heistä, Sebastião Rodrigues ja Francisco Garrupe, pystyy jatkamaan Macaosta kiinnijäämisen pelko alituisena seuralaisenaan. Oppaakseen he ovat kuin sattuman kaupalla löytäneen Macaon ainoan japanilaisen, alkoholisoituneen ja pelkurimaisen Kichijiron, joka on halukas palaamaan kotikonnuilleen.

Japanin rannikon saavutettuaan Rodrigues ja Garrupe saavat parin piilokristityn avustuksella piilopaikakseen vanhan miilumajan, jonka lähistöllä on kalastajakylä. Kun päiviä kuluu, kaksikon rohkeus kasvaa ja auringon paistaessa he oleskelevat majan välittömässä läheisyydessä, mutta kahden tuntemattoman henkilön näkeminen kukkulalla saa heidät jälleen linnoittautumaan visusti neljän seinän sisään. Muutaman päivän kuluttua selviää, että nämäkin ovat piilokristittyjä – kuten lähes kaikki kyläläiset. Papeille selviää, että kylässä toimii näkymätön organisaatio, jossa kyläläisen keskuudesta valitsevat ”isoisä” (*jiisama*) ja ”isä” (*tossama*) sekä ”opetuslapset” (*mideshi*) pitävät yllä valtiovallan kieltämää uskontoa. Rodrigues ja Garrupe päättävät toteuttaa kutsumustaan pitämällä jumalanpalveluksia majassa, ottamalla vastaan ripittäytymisiä sekä suorittamalla kasteen ja siunauksia. Kaikki sujuu haastavista olosuhteista huolimatta hyvin, sillä sekä papit että

piilokristityt saavat toimituksista henkistä tyydytystä. Sitten eräänä päivänä viranomaiset saapuvat tarkastuskäynnille kylään ja ottavat myöhemmin kolme panttivankia, sillä kyläläiset eivät suostu tunnustaan olevansa kristittyjä. Lopulta tilanne käy niin vaaralliseksi, että papit päättävät lähteä piilopaikastaan eri suuntiin.

Paahtavassa helteessä aikansa tarvottuaan Rodrigues saapuu vastikään autioituneeseen kylään, jonka asukkaat viranomaiset ovat häätäneet. Ainoastaan tiellä lojuvat kipot ja kulhot todistavat äkkilähdöstä. Tässä surrealistisessa miljöössä Rodrigues kohtaa yllättäen uudestaan Kichijiron, johon hän ei luota alkuunkaan. Epäsuhtainen parivaljakko lähtee matkaan kohti väitettyä piilokristittyjen yhteisöä, mutta Rodriguesin epäilykset osoittautuvat oikeiksi, sillä pian Kichijiro palaa vedenhausta normaaliakin omituisempana, ja lähes välittömästi Rodrigues huomaa yhdessä muutaman piilokristityn kanssa joutuneensa viranomaisten käsiin. Tästä käynnistyy pitkä matka Nagasakin lähistölle vankeuteen ja kuulusteluihin.

Ennen pitkää hahmogalleriaan liittyy Chikogun lääninherra Inoue, josta on jo kuulopuheiden pohjalta luotu kuva armottomana kristittyjen murskaajana, jonka edessä isä Ferreirakin on joutunut taipumaan. Hänen vanhan miehen olemuksensa on kuitenkin yllätyksellisesti näennäisen leppoisa ja hyväntahtoinen, raikuvine tekonauruineen kaikkineen (eräänlainen japanilaisvastine Tarantinon *Kunniattomat paskiaiset* -elokuvan SS-eversti Hans Landalle?). Alkaa sananvaihtojen sarjajoiden kuluessa Rodrigues ja Inoue yrittävät saada henkisen yliotteen toisistaan. Rodriguesista pidetään vankeudessa suhteellisen hyvää huolta, sillä vaikkapa hänen päivittäisten ruoka-annostensa määrä kasvaa kahdesta kolmeen. Hänen myös annetaan kaikessa hiljaisuudessa ottaa vastaan rippejä kanssaan vangituilta pakkokristityiltä. Kaikella tällä hänen varautuneisuuttaan pyritään hälventämään, jotta mielen tasapainoa pystyttäisiin järkyttämään äkillisesti. Kammottavat tapahtumat alkavatkin seurata toisiaan. Läheiselle rannalle yllättäen tuodun Garrupen kieltäytydyttyä luopumasta uskostaan japanilaiskristittyjä hukutetaan olkimattoihin käärittyinä mereen Garrupen seurattessa heitä kuolemaan ja Rodriguesin katsellessa voimattomana. Eräs yksisilmäinen vanhus puolestaan joutuu yhtäkkiä samurain mestaamaksi kieltäytyttyään vielä sylkemästä polkemasta Kristusta esittävää *fumie*-laatan päälle.

Ehkä suurin koettelemus on kuitenkin nimensä Sawano Chuaniksi muuttaneen isä Ferreiran kohtaaminen buddhalaistemppeleissä samuraitulkin ja munkin valvovan katseen alla. Selviää, että tähtitieteellisen teoksen lisäksi Ferreira on kirjoittanut kirjaa kristittyjen virheistä ja epäoikeudenmukaisuudesta. Kaksikymmentä vuotta lähetystyössä on vakuuttanut hänet siitä, että Japani on ”suomaata”, jossa kristiuskon siemen ei koskaan ole päässyt itämään. Oliko piilokristittyjenkään usko lopulta lainkaan sama asia kuin katolisten? Ferreiran mukaan nämäkin nimittäin olivat väärinä uskon omannäköiseksi, jolloin portugalilaisten pappien saavutukset ovat perustuneet väärinymmärryksille ja itsepetokselle. Rodrigues menettää kunnioituksensa entistä oppi-isäänsä kohtaan, mutta epäilyksen siemen on jo kylvetty. Miksi Jumala tuntuu pysyvän tätä kaikkea todistaessaan vaiti, *padre* pohtii. Jätän tässä *padren* viimeiset vaiheet paljastamatta, mutta nekin ovat lukijaa haastavia.

Kerronnassa vedetään väistämättä paralleelleja Rodriguesin ja Jeesuksen kärsimyksen välille, mutta tuossa verrannossa daimio Inoue on huomattavasti enigmaattisempi ja tahallisen lapsenomainen hahmo Pontius Pilatukseen rinnalla. Vaikka Inoue on tarinassa mukana vain parissa ratkaisevan tärkeässä kohdassa, hahmo vetää kiehtovuudessaan ja monimutkaisuudessaan vertoja itse Rodriguesille ja Kichijirolle. Kuvastossa on muutenkin läsnä hyvin tunnistettavaa symboliikkaa, kuten kristittyjen sitominen vedenrajaan ristille kuoliaaksi nääntymään, Rodriguesin lähteessä omiensa tilalla näkemät Kristuksen kasvot ja vaikkapa papin kavaltamisesta viranomaisille maksettava 300 hopearahan palkkio.

Vaikka Endon romaani on ennen kaikkea uskonnollinen, sen kautta hahmottuu myös Edo-kauden alkupuolen yhteiskunnallisia lainalaisuuksia. Vielä tuohon aikaan samuraista varakkaimpien ylivalta suhteessa muihin sosiaaliluokkiin oli tosiasia, ja talonpojat sitä vastoin kantoivat raskaimman takaan ”huoltovarmuudesta” kylvön ja sadonkorjuun sekä kotieläinten pitämisen muodossa. Endo viittaakin kohtuuttomaan verotukseen mutta korostaa toisaalta piilokristittyjen tunnollisuutta velvollisuuksiensa täyttäjinä, minkä jopa viranomaiset myöntävät. Tarjolla on myös välähdyksiä kansankulttuurista vähintään yhtä paljon eliitin pyörittämän virkakoneiston toiminnasta. Endo on selvästikin halunnut keskittyä vähemmän tunnetun todellisuuden kuvittelemiseen, sillä samuraiden arvoasteikko ja Tokugawa-hallinto ovat ehtineet käydä jo pääpiirteissään tutuiksi myös länsimaiselle lukijakunnalle.

Shusaku Endon, itsekin katolisen kristityn, suurimpia vahvuuksia kirjailijana on hahmonkehittelyn ohella ajan kulumisen kuvaaminen ja tapahtumien sitominen aivan tietynlaisiin maisemiin. Maastonmuodot, meren liikkeen, kyläryhmät ja kaupunkinäkömät hän kuvailee niin yksityiskohtaisesti, että lukijan niistä rakentama mielikuva saattaa vastata hyvin pitkälti vaikkapa Martin Scorsesen tuoreen elokuvaversioon *Silence* visuaalista ilmettä. Ei siis ihme, että Scorsese palasi unelmaprojektinsa pariin useamman vuosikymmenen viivästymisen jälkeenkin – ja teki erittäin taitavasti oikeutta Endon tarinalle. *Vaitiolon* kerronta on jaettu kahtia: Esipuheen jälkeiset neljä lukua on kirjoitettu vapaasti *padre* Rodriguesin kirjeiden muotoon, mutta kun olosuhteet tekevät niiden laatimisesta käytännössä mahdotonta, Endo luopuu minäkertojan käyttämisestä ja siirtyy perinteiseen kaikkietävän kertojan käyttämiseen. Kertojan vaihtamisesta kesken kaiken tulee sivumennen sanoen vahvasti mieleen Asko Sahlbergin niin ikään älykäs lukuromaani *Herodes*, jossa jälkipuoliskon kertojana toimii hänen kirjuriorjansa, kun taas jälkipuoliskolla samaa tehtävää hoitaa Herodes itse. Aivan *Vaitiolon* lopuksi on vielä pienenä kuriositeettina ”Kristittyjen kartanon virkamiehen päiväkirja”, joka tuo kertomukseen pseudo-dokumentaarista sävyä.

Vappu Katajan sujuva suomennos suoraan japanin kielestä ansaitsee niin ikään kiitosta – ajoittain esiin pomppaavista kirjoitusvirheistä huolimatta. Scorsesen hienon elokuva osakseen saama huomio näyttää jääneen odotettua pienemmäksi, mutta toivottavasti se pystyy pystyy osaltaan saamaan potentiaalisia lukijoita innostumaan Endon romaanista ja miksei myös sen alkuperäisestä japanilaisfilmatisoinnista *Chinmoku* vuodelta 1971. Endon kerrontaa arvostaakseen ei tarvitse omata uskonnollista vakaumusta, sillä pohjimmiltaan kyse on kahden toisilleen vieraan kulttuurin kohtaamisesta ja masinoitujen yhteentörmäysten tuhoisuudesta. Juuri tähän tematiikkaan törmää nykyään melkeinpä päivittäin varsinkin islamistiterroristien iskuista ja pakolaisten ahdingosta kertovien uutisten ja niiden hyvässä ja pahassa innoittamien keskustelujen muodossa. *Vaitiolo* ei ole varsinaisesti romaani suvaitsemattomuudesta, vaikka se asettuikin pappien ja piilokristittyjen puolelle, vaan sanoisin, että enemmän sen opetuksena voisi pitää pragmaattisen sopeutuvuuden tärkeyttä. Omassa ajassammekin se on äärimmäisen tärkeä kyky, jolla voi olla ratkaiseva vaikutus niin kansainvälisten ja paikallistason konfliktien kuin niiden laajempien (kielteisten) vaikutusten käsittelemisessä. Äärimmäisillä mielipiteillä ei voi saada aikaan mitään kestäväää.

#VIITTEET#